

Geliş Tarihi (Received): 21.02.2019
Kabul Tarihi (Accepted): 22.05.2019
Yayın Tarihi (Published): 30.06.2019
SPORMETRE, 2019,17(2), 64-74
DOI: 10.33689/spormetre.530152

FUTBOL HAKEMLERİNİN DURUMLUK KAYGI VE GENEL ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Çağatay DERECELİ¹, Turhan TOROS², Rabia YILDIZ³

¹Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Aydın, Türkiye

^{2,3}Mersin Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Mersin, Türkiye

Öz: Bu çalışmanın amacı; futbol hakemlerinin durumluk kaygı ve genel öz yeterliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmaya, 21-34 yaş aralığında, 2018-2019 futbol sezonunda Mersin, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ilinde görev yapan toplam 117 erkek futbol hakemi gönüllü olarak katılmıştır. Hakemlerin durumluk kaygı düzeyleriyle ilgili veri toplamak amacıyla Martens ve ark. (1990) tarafından geliştirilen Kuruç (1998) tarafından Türk kültürüne uyarlanan Yarışmasal Durumluk Kaygı Envanteri (CSAI-2), genel öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla ise Sherer ve ark. (1982) tarafından geliştirilen Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından Türk kültürüne uyarlanan Genel Öz Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde değişkenler arasında karşılaştırma ve korelasyon türü incelemeleri içeren ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Yapılan normallik testi sonucu dağılımın normal bulunmasıyla birlikte, ikili karşılaştırmalar için Bağımsız t testi, ilişki durumlarına bakmak amacıyla ise Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak, hakemlerin başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyut puanlarında hakemlik kategorisine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Hakemlerin yaşları ile bedensel kaygı alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, öz yeterlik, futbol hakemi

REVIEW OF THE STATE ANXIETY AND GENERAL SELF-EFFICACY OF FOOTBALL REFEREES FOR SEVERAL PARAMETERS

Abstract: The aim of study is to investigate the state anxiety and general self-efficacy of football referees for several parameters. The participants are the male football referees (117 in total; btw the ages of 21 to 34 years) who are currently in charge in the provinces of Mersin, Ankara, Istanbul, Izmir, and Adana within the 2018-2019 football season. In order to collect data regarding the grades of football referees' state anxiety, the Competitive State Anxiety Inventory (CSAI-2) adapted to Turkish cultural context by Kuruç (1998) from the original version developed by Martens et al. (1990) and likewise the General Self-Efficacy Scale adapted by Yıldırım and İlhan (2010) from the one developed by Sherer et al. (1982) were used. The relational screening model was used, including the comparative and correlational techniques between the parameters for the data analysis. Following that the normal distribution was determined in the normality test, independent samples t-test was used for paired comparisons, and Pearson Correlation Analysis for the evaluation of association status. Consequently, no statistical significant difference was found in the sub-dimension scores of referees' kick-off, undauntedness and perseverance for refereeing category. There was a significantly inverse association of the referees' ages with physical anxiety subdimension.

Keywords: Anxiety, self-efficacy, football referee

GİRİŞ

Öz yeterlik algısı, kişilerin kendi yetenekleri hakkındaki algılarına işaret etmektedir. Öz yeterlik algısı, kişinin bir işi yapmak için gerekli becerilere sahip olduğu konusundaki kendine olan inancıdır (Ülper ve Bağcı, 2012). Öz yeterliğin teorik temeli, Albert Bandura tarafından geliştirilen sosyal öğrenme (sosyo-bilişsel) teoriye dayanmaktadır. Bandura, öz yeterlik kavramından ilk defa 1977'de yayımladığı "Self efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change" adlı makalesinde bahsetmiştir. Ardından 1986'da öz-

yeterlik kavramını “sosyal öğrenme teori”sinin içine yerleştirmiş ve 1997’de de “Self efficacy: The Exercises of Control” adlı kitabında, öz yeterliğin insanın başarı ve refahını düzenleyen diğer sosyal öğrenme faktörlerinin uyum içinde işlediği “kişisel ve kolektif merkez teorisi” içinde olduğunu belirtmiştir (Pajeres, 1997). Güçlü öz yeterlik, insanın birçok alanda mutlu ve başarılı olmasını sağlayan bir unsurdur. Güçlü öz yeterliğe sahip insanlar yeteneklerine yüksek bir güvenle yaklaşır. Uğraştırıcı zor görevlerden kaçmak yerine üstesinden gelebilmek için çaba gösterirler. Bu bireyler amaçlarına meydan okurcasına ve hedeflerinden şaşmayacak şekilde kendilerini güdülerler. Hedef çıtalarını hep yükseltirler, başarısızlık ya da aksilik söz konusu olduğunda ise kendilerini toparlamaya bakarlar. Kendi kapasitesinden şüphe duyan insanlar ise zor görevlerden çekinir ve bunları tehdit olarak görürler. İstekli değildirler, amaçlarında az sorumluluk üstlenirler (Bandura, 1994). Bandura’ya göre herhangi bir durumdaki yeterlik beklentisi dört kaynaktan ortaya çıkmaktadır. Bireyin daha önceki başarı ve/veya başarısızlık deneyimlerini içeren performans başarıları, diğer kişilerin yaptığı etkinliklerin sonuçlarından elde edilen başkasının deneyimleri, bireylerin yapabileceği etkinlikler konusunda sözel olarak ikna olması, endişe, stres, yorgunluk, ruhsal durum gibi duygusal uyarılma durumları (Feltz ve ark., 2008). Kaygı, insanın temel duygularından biri olarak kabul edilebilir. Hepimiz tehlikeli gördüğümüz durumlarda kaygı duyarız. Örneğin, dışı koltuğunda otururken, sınav kapısında beklerken, uçağa binmeden ya da bir ameliyata girmeden önce tedirgin ve huzursuz oluruz. Tehlikeli koşulların yarattığı bu kaygı türü genellikle her bireyin yaşadığı geçici, duruma bağlı bir kaygıyı oluşturur. Buna durumluk kaygı denir (Özgül, 2003). Kaygılı olmaya eğilim ile acil durumlardaki kaygının ilk olarak ayrılması 1950’li yıllarda başlamıştır (Konter, 1996). Durumluk kaygı, sıkıntı, tasa ve gerginlik ile karakterize olan acil durumu göstermektedir. Spielberger (1966), durumluk ve sürekli kaygı kavramlarını ortaya atan ilk bilim adamı olmuştur. Kaygının önemli bir bileşeni olarak durumluk kaygı, sporcuların performansının üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerde bulunabilmekte, onların kendilerini bütün fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal kapasiteleriyle gerçekleştirmelerinde kolaylaştırıcı veya engelleyici bir rol oynayabilmektedir (Konter, 1997). Sporcularda kaygı, sporla ilişkili ise de, asıl neden duruma ilişkin algıdır. Sporculardan başarılı olması belirli bir başarı düzeyine ulaşması beklenir. Sporcunun fiziki ve psikolojik kapasitesinin kendisinden bekleneni karşılamakta yetersiz kalması halinde hedeflenen başarıya ulaşması mümkün olmaz. Bu olumsuz durumda daha fazla gayret gereklidir. Tüm gayrete rağmen arzulanan sonuca ulaşamaz ise, mevcut şartlar tehdit edici olarak algılanır. Bu algılamamanın sonucunda duygusal tepki olan kaygı ortaya çıkar (Tavacıoğlu ve ark., 1997). Sporcunun tehdit edici durumlara nasıl durumluk kaygı ile yanıt vereceği, sporcunun bu durumları algılamasına bağlı olmaktadır. Sporcular içinde buldukları durumları farklı farklı algılayabilirler ve bu nedenle farklı durumluk kaygı ile yanıt verebilirler. Sporculara kendi gereksinimlerine uygun kişisel yaklaşımlar geliştirilmelidir. Antrenörler, teknik direktörler ve beden eğitimi öğretmenleri, sporcuların karşılaştıkları durumları, kendilerinin algıladıkları gibi algılamadıklarını ve sporcunun durumu nasıl algıladığının kaygı düzeyini belirleyebileceğini bilmelidirler (Konter, 1996). Durumluk kaygının önemli bir özelliği de, yoğunluğunun çeşitlenebileceği ve zaman içerisinde düzensiz bir değişime sahip olduğudur. Sakinlik ve durgunluk durumluk kaygının olmadığını işaret ederken; gerilim, endişe, sinirlilik ve tasa orta düzeyleri gösterir, yoğun korku ve korkma duygusu, felaket düşünceleri ve organize olmamış panik davranışları çok yüksek durumluk kaygı düzeyi anlamına gelmektedir (Engür, 2002). Martens (1977)’e göre durumluk kaygının üç boyutu vardır. Bunlar; Fizyolojik durumluk kaygı: Kaygının fizyolojik ve duygusal

yönleridir. Doğrudan fizyolojik canlılıkla ilgilidir. Kalp hızı artar, pupillalar genişler, terleme görülür, fizyolojik belirtiler ortaya çıkar. Bilişsel durumluk kaygı: Kendini olumsuz değerlendirme ve benliğin tehdit edilme korkusunu yansıtan, durumluk kaygının bilişsel bileşenidir. Kişinin kendisi ile ilgili hoş olmayan düşünceleri veya dış unsurlar, endişe veya rahatsız edici görsel imgeler hakkındaki bilinçli farkındalıklarıdır. Kendine güven: Bilişsel ve bedensel kaygıdaki değişmeye bağlı olarak sporcunun kendine güven düzeyindeki değişimini ele alan bileşenidir (Macila, 2013).

Futbol, dünyada da en fazla seyircisi olan evrensel bir spordur. Futbol sektörü içinde bulunan futbolcu, yönetici, çalıştırıcı, seyirciler düşünüldüğünde, hakemlerin futbol ortamı içinde yaşadığı kaygı, stres, özgüven düzeyi, öz yeterlilik gibi psikolojik özellikler önemli hale gelmektedir. Stresin yoğun olarak hissedildiği mesleklerden bir tanesi hakemlik mesleğidir. Hakemlerin negatif duygusallığı, stresli maç koşullarında, seyirci baskısına, antrenör ve idareci baskılarına, sporculardan alınan tepkilere ve mesleğin getirilerinin yetersizliğine ve müsabakalarının yapılacağı ortamların uygun olmamasına ulaşım zorlukları gibi bir çok stres faktörü bulunmaktadır. Futbol oyunun en önemli aktörlerinden biri de hakemlerdir. Hakemler verdikleri ya da vermedikleri kararlar ile futbol oyunu ve takipçilerini doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu/olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Futbolu oynayan, seyreden kadar oyunu yöneten hakemlerin bu oyunun güzelleşmesinde ve daha ilgi çekici hale gelmesinde de büyük payları bulunmaktadır. Dolayısı ile futbol oyunu içerisinde bu kadar önemli rol oynayan hakemlerin bazı psikolojik özelliklerinin incelenmesi de çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı; futbol hakemlerinin durumluk kaygı ve genel öz yeterliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

2018-2019 sezonu müsabakalara çıkan aktif futbol hakemlerinin durumluk kaygı ve genel öz yeterlik düzeylerinin yaş, deneyim ve hakemlik kategorisi açısından ortaya konmasını amaçlayan bu çalışmada değişkenler arasında karşılaştırma ve korelasyon türü incelemeleri içeren ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan genel tarama modeli çeşitlerinden, iki veya daha fazla değişken arasındaki değişim varlığı, derecesi ve yönünü ortaya koymayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu çalışmada da ilişkisel tarama modellerinin alt kategorileri olan korelasyon ve karşılaştırma türü tarama modelleri kullanılmıştır (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmaya, 2018-2019 futbol sezonu, Mersin, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ilinde görev yapan 21-34 yaş aralığında toplam 117 erkek futbol hakemi gönüllü olarak katılmıştır.

İşlem Yolu

Araştırmada kullanılan veriler bizzat araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Verilerin toplanması sürecinde, araştırmacı tarafından katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı

ve elde edilecek bilgilerin gizliliğinin korunmasına yönelik gerekli açıklamalar yapılmıştır. Katılımcılar Helsinki kriterlerine göre bilgilendirilmiş olur alma formu ile gönüllü olarak katılmışlardır. Bu çalışma için etik kurula başvurulmuş olup gerekli izinler alınmıştır. Araştırmaya yalnızca katılmaya gönüllü futbolcu hakemleri dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcılara demografik özelliklerini belirlemek amacıyla yaş, deneyim, hakemlik kategorisi gibi soruları içeren “Kişisel Bilgi Formu” dağıtılmıştır.

Yarışmasal Durumluk Kaygı Envanteri

Yarışmasal Durumluk Kaygı Envanteri (Competitive State Anxiety Inventory-2 CSAI-2) spor psikolojisi alanında yarışma öncesi kaygıyı ölçmede kullanılan ölçeklerdendir. Martens ve ark. (1990) tarafından bilişsel kaygı, bedensel (somatik) kaygı ve kendine güveni ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan envanter üç alt ölçek ve 27 maddeden oluşmaktadır. Yargıların 4 değerlendirme basamağına göre yapılmaktadır. CSAI-2'nin Türkiye'ye uyarlanması Kuruç (1998) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin, bir ay arayla yapılan test-tekrar-test güvenilirlik katsayıları bilişsel kaygı için. 96, bedensel (somatik) kaygı için. 93 ve özgüven için. 95 olarak hesaplanmıştır. Yarışma yaklaştıkça kaygıda artış görülmeye başlamıştır. İki hafta arayla yapılan ölçümlerde ise sırayla. 56, .67, .54 düzeyinde ilişki bulunurken, yarışmaya iki gün kala. 23, .22, .32 düzeyinde ilişki bulunmuştur. Bu bulgu aracın zamana dayalı olarak kararlılığı konusunda bilgi verdiği gibi geçerliliğine ilişkinde bilgi vermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları sırasında madde analizleri ve faktör analizleri de yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak üzere yapılan faktör analizi sonuçları, faktör yüklerinin bilişsel kaygı alt boyutu için. 68 ile .98, bedensel kaygı alt boyutu için. .69 ile .98, özgüven alt boyutu için de .75 ile .97 arasında değiştiğini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan güvenilirlik çalışmalarında, Yarışmasal Durumluk Kaygı Envanteri'nin iç tutarlık katsayıları bilişsel kaygı için.77, bedensel kaygı için.81, özgüven için. 80 olarak bulunmuştur.

Genel Öz Yeterlik Ölçeği

Araştırmanın veri toplama araçlarından biri olan Genel Öz-Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ) Sherer ve arkadaşları (1982) tarafından 23 madde olarak oluşturulmuştur. Sosyal Öz-yeterlik ve özgül bir davranış alanına işaret etmeyen Genel Öz-Yeterlik olmak üzere iki faktörlü bir yapıdan oluşan ölçek özgün haliyle 14 derecelidir. Ölçek Sherer ve Adams (1983) tarafından yapılan bir araştırma ile 5' likert tipi ölçeğe çevrilmiş olup ölçekte puanların artması öz-yeterliğin artması anlamına gelmektedir. Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılan çalışmada Magaletta ve Oliver (1999) tarafından 17 madde haline getirilen Genel Öz-Yeterlik Ölçeği Türk Kültürüne uyarlanmıştır (Yıldırım ve İlhan, 2010). Bu süreçte araştırmacılar psikoloji, psikiyatri, dilbilim ve sosyoloji alanında uzman akademisyenlerden destek alarak ölçeği kültüre uygunluk, anlaşılabilirlik ve amaca uygunluk açısından değerlendirmişlerdir. Yıldırım ve İlhan (2010) Genel Öz-Yeterlik Ölçeğinin ölçüt dayanaklı geçerliğini belirlemiş ayrıca faktör yapısını belirlemek üzere açımlayıcı faktör analizi ve varimax rotasyonu kullanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçları öz-değeri 1'den büyük 3 faktöre işaret etmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ilişkin pearson korelasyon katsayısı orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r=.80, p<.001$) Çalışmaya ilişkin iki yarım güvenilirliği ise .77 olarak belirlenmiştir. İki yarım güvenilirliği ve cronbach alfa katsayıları ölçeğin güvenilir olduğuna işaret etmektedir (Yıldırım ve İlhan, 2010).

Bu çalışma kapsamında yapılan güvenilirlik çalışmalarında, Genel Öz Yeterlik Ölçeği'nin iç tutarlık katsayılarının başlama alt boyutu için .84, yılmama alt boyutu için .79, sürdürme çabası-ısrar alt boyutu için .83 olduğu görülmüştür.

Verilerin Analizi

Veriler istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Yapılan normallik testi sonucu hakemlik kategorisine, yaşa ve deneyim durumlarına göre durumluk kaygı ve genel öz yeterlik puanlarının Kolmogorov Smirnov değeri anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Yapılan normallik testi sonucu dağılımın normal bulunmasıyla birlikte istatistiksel analiz olarak iki grup farkını bulma açısından bağımsız t-Testi, yaş ve deneyim durumlarıyla ilişkilerine bakmak amacıyla ise Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Çalışma grubunun Yarışma Durumluk Kaygı Envanterinden Aldıkları Puanların Ortalaması, Standart Sapması ve Alınan En Düşük En Yüksek Değerleri

	n	Min.	Max.	X	ss
Bilişsel Kaygı	117	12	31	20,20	3,76
Bedensel Kaygı	117	11	26	17,58	3,72
Özgüven	117	14	36	26,75	5,71
Toplam Puan	117	51	81	64,53	6,49

Tablo 1 incelendiğinde hakemlerin envanterden aldıkları en düşük puan bilişsel kaygı için 12, bedensel kaygı için 11, özgüven için 14 ve toplam kaygı puanı için 51 olduğu, en yüksek puan ise bilişsel kaygı için 31, bedensel kaygı için 26, özgüven için 36 ve toplam kaygı puanları için 81 olduğu görülmektedir. Yine envanterden aldıkları puan ortalaması bilişsel kaygı için $X=20,20\pm3,76$, bedensel kaygı için $X=17,58\pm3,72$, özgüven için $X=26,75\pm5,71$, toplam kaygı puanları için $X=64,53\pm6,49$ olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Çalışma grubunun Genel Öz Yeterlik Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalaması, Standart Sapması ve Alınan En Düşük En Yüksek Değerleri

	n	Min.	Max.	X	ss
Başlama	117	9	25	15,68	4,45
Yılmama	117	12	20	15,74	1,54
Sürdürme Çabası/Israr	117	5	15	11,77	2,28
Toplam Puan	117	37	49	43,20	3,51

Tablo 2 incelendiğinde hakemlerin ölçekten aldıkları en düşük puan başlama alt boyutu için 9, yılmama alt boyutu için 12, sürdürme çabası/ısrar alt boyutu için 5 ve toplam genel öz yeterlik puanı için 37 olduğu, en yüksek puan ise başlama alt boyutu için 25, yılmama alt boyutu için 20, sürdürme çabası/ısrar alt boyutu için 15 ve toplam genel öz yeterlik puanı için 49 olduğu görülmektedir. Yine ölçekten aldıkları puan ortalaması başlama alt boyutu için $X=15,68\pm4,45$, yılmama alt boyutu için $X=15,74\pm1,54$, sürdürme çabası/ısrar alt boyutu için $X=11,77\pm2,28$ ve toplam genel öz yeterlik puanı için $X=43,20\pm3,51$ olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Çalışma grubunun durumluk kaygı puanlarının hakemlik kategorisi açısından karşılaştırılması

	Kategori	n	\bar{x}	Ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						T	Sd	p
Bilişsel Kaygı	Hakem	56	20,30	4,30	,57	,29	115	,77
	Y. Hakem	61	20,10	3,22	,41			
Bedensel Kaygı	Hakem	56	18,29	3,94	,53	1,81	115	,06
	Y. Hakem	61	16,93	3,42	,44			
Özgüven	Hakem	56	27,45	5,20	,69	1,26	115	,21
	Y. Hakem	61	26,11	6,13	,78			

Tablo 3 incelendiğinde envanterin bilişsel kaygı, bedensel kaygı ve özgüven alt boyutlarının hakemlik kategorisine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p>,05).

Tablo 4. Çalışma grubunun genel öz yeterlik puanlarının hakemlik kategorisi açısından karşılaştırılması

Genel Öz yeterlik Ölçeği	Kategori	n	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						T	Sd	p
Başlama	Hakem	56	15,02	4,61	,62	-	115	,12
	Y. Hakem	61	16,30	4,24	,54			
Yılmama	Hakem	56	15,80	1,65	,22	,40	115	,68
	Y. Hakem	61	15,69	1,44	,18			
Sürdürme Çabası-Israr	Hakem	56	11,66	2,03	,27	-,49	115	,62
	Y. Hakem	61	11,87	2,51	,32			

Tablo 4 incelendiğinde başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyut puanlarında hakemlik kategorisine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>,05).

Tablo 5. Çalışma grubunun durumluk kaygı puanlarının yaş değişkeni ile ilişkisi

	Yaş	Bilişsel Kaygı	Bedensel Kaygı	Özgüven	
Yaş	r	1			
Bilişsel Kaygı	r	,095	1		
Bedensel Kaygı	r	-,187*	,425**	1	
Özgüven	r	-,132	-,336**	-,374**	1

*p<,05; **p<,01

Tablo 5 incelendiğinde çalışma grubunun yaşları ile envanterin bedensel kaygı alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<,05; r=-,187*). Bilişsel kaygı ve özgüven alt boyutları ile yaş değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 6. Çalışma grubunun genel öz yeterlik puanlarının yaş değişkeni ile ilişkisi

	Yaş	Başlama	Yılmama	Sürdürme Çabası/Israr
Yaş	r 1			
Başlama	r -,118	1		
Yılmama	r -,081	-,070	1	
Sürdürme Çabası/Israr	r -,023	-,644**	-,142	1

**p<,01

Tablo 6 incelendiğinde çalışma grubunun başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyutları ile yaş değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 7. Çalışma grubunun durumluk kaygı puanlarının deneyim değişkeni ile ilişkisi

	Deneyim	Bilişsel Kaygı	Bedensel Kaygı	Özgüven
Deneyim	r 1			
Bilişsel Kaygı	r ,171	1		
Bedensel Kaygı	r -,140	,425**	1	
Özgüven	r -,136	-,336**	-,374**	1

**p<,01

Tablo 7 incelendiğinde çalışma grubunun bilişsel kaygı, bedensel kaygı ve özgüven alt boyutları ile deneyim değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 8. Çalışma grubunun genel öz yeterlik puanlarının deneyim değişkeni ile ilişkisi

	Deneyim	Başlama	Yılmama	Sürdürme Çabası/Israr
Deneyim	r 1			
Başlama	r -,026	1		
Yılmama	r ,004	-,070	1	
Sürdürme Çabası/Israr	r -,052	-,644**	-,142	1

**p<,01

Tablo 8 incelendiğinde çalışma grubunun başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyutları ile deneyim değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>,05).

Tablo 9. Çalışma grubunun durumluk kaygı puanları ile genel öz yeterlik puanları arasındaki ilişki

	Bilişsel Kaygı	Bedensel Kaygı	Özgüven	Başlama	Yılmama	Sürdürme Çabası/Israr
Bilişsel Kaygı	r 1					
Bedensel Kaygı	r ,425**	1				
Özgüven	r -,336**	-,374**	1			
Başlama	r -,102	-,034	,033	1		
Yılmama	r ,103	,106	,062	-,070	1	
Sürdürme Çabası/Israr	r -,033	-,183*	-,071	-,644**	-,142	1

*p<,05; **p<,01

Tablo 9 incelendiğinde çalışma grubunun durumluk kaygı alt boyut puanları olan bilişsel kaygı ve özgüven ile genel öz yeterlik alt boyutları olan başlama, yılmama, sürdürme çabası/ısrar puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>,05). Bedensel kaygı alt boyutu ile başlama, yılmama alt boyutları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmazken (p>,05), sürdürme çabası alt boyutu ile negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<,05; r=-,183).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hakemlerin bilişsel kaygı ortalaması $X=20,20\pm 3,76$, bedensel kaygı ortalaması $X=17,58\pm 3,72$, özgüven ortalaması $X=26,75\pm 5,71$, toplam kaygı ortalama değeri $X=64,53\pm 6,49$ olduğu saptanmıştır. Hakemlerin ölçekten aldıkları puan incelendiğinde genel puan aritmetik ortalaması ($X=64,53\pm 6,49$) ölçeğin toplam puan ortalamasının (67,5) altında olduğu görülmektedir. Çıkan bu sonuca göre araştırma grubunun durumluk kaygı düzeylerinin negatif yönde olduğu söylenebilir. Hakemlerin genel öz yeterlik ölçeğinden aldıkları aldıkları puan ortalaması başlama alt boyutu için $X=15,68\pm 4,45$, yılmama alt boyutu için $X=15,74\pm 1,54$, sürdürme çabası/ısrar alt boyutu için $X=11,77\pm 2,28$ ve toplam genel öz yeterlik puanı için $X=43,20\pm 3,51$ olduğu saptanmıştır. Hakemlerin ölçekten aldıkları puan incelendiğinde genel puan aritmetik ortalaması ($X=43,20\pm 3,51$) ölçeğin toplam puan ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Çıkan bu sonuca göre araştırma grubunun genel öz yeterlik düzeylerinin negatif yönde olduğu söylenebilir. Futbol hakemlerine yönelik yapılan bir çalışmada, futbol hakemlerinde algılanan stres, özgüven ve karar verme arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Hakemlerin özgüven düzeyinin karar verme becerisini etkilediği tespit edilmiştir. Futbol hakemlerinde stres düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (Baştuğ ve ark. 2016). Durumluk kaygı puanlarının, bilişsel kaygı, bedensel kaygı ve özgüven alt boyutlarının hakemlik kategorisine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bedir (2008)'in taekwondo milli takım sporcuları üzerine yaptığı çalışmada, araştırmaya katılan deneklerden yıldız bayanlar, yıldız erkekler, genç bayanlar, genç erkekler, büyük bayanlar, büyük erkeklerin müsabaka öncesi durumluk kaygı puanlarında

istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu çalışma bizim çalışmamızı destekler durumdadır. Bizim bulduğumuz sonucun aksine Engür (2002)'ün çalışmasında katılımcıların yaptıkları spor kategorisine göre durumluk kaygı durumlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Takım sporu yapan sporcuların, bireysel spor yapan sporculara göre daha yüksek kaygıya sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu çalışma bizim çalışmamızı desteklememektedir. Türkiye'de hakemler kategorilere ayrılırken bu durum kendi isteklerine göre şekillenebilmektedir. Bundan dolayı hakemlerin seçtikleri kategoride, buldukları pozisyonu seçmedeki özgüvenleri hakem ve yardımcı hakem arasında çıkan durumluk kaygı farksızlığının göstergesi olabilir. Futbol hakemlerine yönelik yapılan bazı çalışmalarda; futbol hakemlerinin, karar vermede özsayı ve karar verme stillerinin; yaş gruplarına, mesleklerine, gelir düzeylerine, öğrenim durumlarına, klasmanlarına, medeni durumlarına, futbol oynayıp oynamadıklarına, ailede hakem olup olmadığına ve taraftar baskısına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Uzunoğlu, Şahin ve Fişekçioğlu, 2009). Futbol hakemlerine yönelik yapılan çalışmada, serbest zaman aktivitelerinin iletişim becerilerini pozitif yönde geliştirdiği belirlenmiştir (Göksel, Pala ve Caz, 2016). Hakemlerin başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyut puanlarında hakemlik kategorisine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma grubunun yaşları ile envanterin bedensel kaygı alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hakemlerin yaşlarının artmasıyla çıktıkları müsabaka sayısının da doğru oranda artması beklenir. Yaşla birlikte bedenlerinin saha içerisinde nerde ne zaman ne yapmaları gerektiği hakkındaki bilgileri daha çok artış göstermektedir. İlk maçtaki bedensel hazır oluşla, ilerleyen maçlardaki bedensel hazır olma durumu arasında fark vardır. İlk yaşlarda daha az tecrübeye sahip olan hakemler hata yapma kaygısını daha çok yaşayabilir fakat yaş arttıkça tecrübe de arttığından dolayı artık bedensel hareketleri olağanlaşmaktadır. Bundan dolayı hakemlerin yaşları arttıkça bedensel kaygılarının da azalacağı söylenebilir. Futbol hakemlerinde kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelendiği çalışmada, hakemlik kategorisi, hakemlik yapma süresi ve cinsiyet göre kaygı düzeylerinin farklılık göstermediği bulunmuştur (Zorba ve ark, 2016). Araştırma bulguları çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak, bilişsel kaygı ve özgüven alt boyutları ile yaş değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma grubunun başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyutları ile yaş değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma grubunun bilişsel kaygı, bedensel kaygı ve özgüven alt boyutları ile deneyim değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma grubunun başlama, yılmama ve sürdürme çabası/ısrar alt boyutları ile deneyim değişkenleri arasında bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma grubunun durumluk kaygı alt boyut puanları olan bilişsel kaygı ve özgüven ile genel öz yeterlik alt boyutları olan başlama, yılmama, sürdürme çabası/ısrar puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bedensel kaygı alt boyutu ile başlama, yılmama alt boyutları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmazken, sürdürme çabası alt boyutu ile negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

KAYNAKLAR

Bandura A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84, 2, 191.

Bandura A. (1986). The explanatory and predictive scope of self-efficacy theory. *Journal of social and clinical psychology*, 4, 3, 359-373.

Bandura A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior*, New York: Academic Press, 4, 71-81.

Bandura A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control, New York, 3-604.

Baştuğ G., Duman S., Akçakoyun F., Karadeniz F. (2016). Football referees; stress, self-confidence, decision making, *Journal of Human Sciences*, 13, 3, 5399-5406.

Engür M. (2002). Elit Sporcularda Başarı Motivasyonunun Öğrencilerinin Durumluk Kaygı Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir.

Feltz D.L., Short S.E., Sullivan P.J. (2008). Self-efficacy in sport. *Human Kinetics*.

Göksel A.G., Pala A., Caz Ç. (2016). Futbol Hakemlerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Tercihleri ile İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (UHIVE)*, 11, 15-28.

Karasar N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Konter E. (1996). *Sporda Stres ve Performans (1. Baskı b.)*. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.

Konter E. (1997). Profesyonel Futbolcuların Yaş Gruplarının Durumluk Kaygı Düzeylerine Etkisi. 1. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu (s. 82). Mersin: Bağırğan Yayınevi.

Koruç Z. (1998). CSAI-2'nin Türkçe uyarlaması. V. Spor Bilimleri Kongresi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 93.

Macila E. (2013). Basketbol oyuncularının durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi, *Yakın Doğu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Lefkoşa, Kıbrıs.

Magaletta P.R., Oliver J.M. (1999). The hope construct, will, and ways: Their relations with self-efficacy, optimism, and general well-being. *Journal of clinical psychology*, 55, 5, 539-551.

Martens R. (1977). *Sport Competition Anxiety Test*. Champaign IL: Human Kinetics Publishers.

Martens R., Vealey R. S., Burton D. (1990). *Competitive anxiety in sport*. Human Kinetics.

Özgül F. (2003). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencilerinde durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Pajares F. (1997). Current directions in self-efficacy research. *Advances in motivation and achievement*, 10, 149, 1-49.

Sherer M., Maddux J.E., Mercandante B., Prentice-Dunn S., Jacobs B., Rogers R.W. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. *Psychological reports*, 51, 2, 663-671.

Sherer M., Adams C. H. (1983). Construct validation of the self-efficacy scale. *Psychological reports*, 53, 3, 899-902.

Spielberger, C. D. (1966). Theory and research on anxiety. *Anxiety and behavior*, 1(3).

Tavacıoğlu L., Kora K., Karaveli D., Yazıcı O., Ercan H. (1997). Kaygının Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkisi. 1. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Mersin: Bağırğan Yayınevi, 47-48.

Uzunoğlu Ö.U., Şahin M., Fişekçioğlu B. (2009). Türk Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stilllerinin Klasmanlarına Ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 11, 1, 32-36.

Ülper H., Bağcı H. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine dönük öz yeterlik algıları. *Electronic Turkish Studies*, 7, 2.

Yıldırım F., İlhan İ. Ö. (2010). Genel özyeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21, 4, 301-308.

Zorba E., Göksel A. G., Pala A., Zorba N. (2016). Futbol Hakemlerinin Müsabaka Öncesi Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Ege Bölgesi Örneği), *Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Spormetre, 14, 2.